

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์

รูปแบบของวิหารในจังหวัดพะเยา

ผู้เขียน

นายสุธี เมฆบุญส่งลาภ

ปริญญา

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรม)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี

บทคัดย่อ

วิหารในจังหวัดพะเยาเป็นวิหารล้านนาเฉพาะถิ่นซึ่งกระจายตัวอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่วัฒนธรรมพะเยา มีความสำคัญในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เคยมีอดีตที่รุ่งเรืองเป็นอาณาจักรมาก่อนและเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการวิหารล้านนาในระดับท้องถิ่น แต่เนื่องด้วยหลังการล่มสลายของอาณาจักรและถูกรอบงำโดยอิทธิพลทางศิลปสถาปัตยกรรมของหลายอาณาจักรปกครองจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้รูปแบบของวิหารในจังหวัดพะเยาเปลี่ยนแปลงตลอดมาจนในปัจจุบันคนพะเยาแทบไม่รับรู้ถึงลักษณะเฉพาะและที่มาของวิหารในจังหวัดพะเยาปัจจุบันซึ่งเชื่อมต่อกับรูปแบบวิหารในจังหวัดพะเยาในอดีตที่เกิดจากการสังสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตน และตกอยู่ในภาวะไร้รากและขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิหารในจังหวัดพะเยาในจังหวัดพะเยาในเชิงสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะของรูปทรง ลักษณะเฉพาะ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการ และพัฒนาการของรูปแบบวิหารในจังหวัดพะเยา และหาแนวทางในการรักษาและส่งเสริมลักษณะเฉพาะของวิหารในจังหวัดพะเยาเพื่อการอนุรักษ์ การวิจัยมีกรอบแนวคิดตามทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แนวคิดมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม วิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการสำรวจเบื้องต้นจำนวนวิหารซึ่งอยู่ในเกณฑ์ขอบเขตเวลาในการศึกษาซึ่งมีจำนวน 367 หลัง แล้วคัดกรองด้วยเกณฑ์ลักษณะเฉพาะของวิหารในจังหวัดพะเยาเบื้องต้นซึ่งตั้งขึ้นจากข้อมูลในการทบทวนวรรณกรรมได้ประชากรวิหารในจังหวัดพะเยา 355 หลังจากนั้นนำมาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างวิหารจำนวน 19 หลังเพื่อการศึกษาเชิงลึกซึ่งใช้การสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าอาวาส สล่า อาจารย์วัด และชาวบ้าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 1) รูปทรงของวิหารในจังหวัดพะเยามี 8 รูปทรง ได้แก่ วิหารที่มีหลังคาหลังคาทอดยาวผืนเดียว วิหารที่มีหลังคาลดชั้นด้านหน้า 1 ครั้ง วิหารที่มีหลังคาลดชั้น

ด้านหน้าและหลัง 1 ครั้ง วิหารที่มีหลังคาลดชั้นด้านหน้า 2 ครั้ง หลัง 1 ครั้ง วิหารที่มีหลังคาลดชั้นด้านหน้าและหลัง 2 ครั้ง วิหารทรงศาลา วิหารที่มีระเบียงรอบ และวิหารที่มีพื้นสองชั้น

2) ลักษณะเฉพาะของวิหารในจังหวัดพะเยาแบ่งเป็น 4 หมวด ได้แก่ 2.1) ด้านรูปทรง ขนาด และสัดส่วนซึ่งมีฐานเดี่ยว ขนาดวิหารสัมพันธ์กับชุมชน หลังคามีความชันน้อย รูปทรงเดี่ยวและแผ่ราบเป็นต้น 2.2) ด้านผังพื้นและการใช้งานภายในวิหารซึ่งมีผังพื้นเรียบง่ายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักมีประตูด้านหน้า 1 หรือ 3 ช่อง ประตูด้านข้างทางทิศเหนือที่กึ่งกลางความยาววิหาร และมักไม่มีประตูด้านหลัง ที่ผนังข้างห้องพระหารทางทิศใต้มักปิดทึบ เจาะประตู หรือช่องแสงขนาดเล็ก เป็นต้น 2.3) ด้านเทคนิคและวัสดุซึ่งมักปิดฝาเพดานในแนวตรงบังโครงสร้างไม้ต่างใหม่ในช่วงเสาหลวง และมักมุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ด ไม้หรือดินขอ และ 2.4) ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมซึ่งมีหน้าแหวนปิดทึบ ช่องฟ้ารูปพญานาคมีปีก ป้านลมแบบนาครวบปิดหัวแป้นไม้แอ่นโค้ง และนาคต้นฝีมือนักช่างชาวบ้านระบายนาคไส และบันไดขึ้นวิหารรูปอักษรรัน 3) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการรูปแบบของวิหารในจังหวัดพะเยา ได้แก่ 3.1) ขนาดและเศรษฐกิจของชุมชน 3.2) การเมืองการปกครอง 3.3) กลุ่มชาติพันธุ์หลักของชุมชน 3.4) ผู้นำหรือเจ้าภาพในการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ และ 3.5) การใช้งานและความนิยมในรูปแบบวิหารที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

การสังเคราะห์ผลการศึกษานี้ทำให้ได้แนวทางในการรักษาและส่งเสริมลักษณะเฉพาะของวิหารในจังหวัดพะเยาเพื่อการอนุรักษ์ใน 3 ระดับ ได้แก่ 1) การสร้างวิหารหลังแรกสำหรับวัดที่ตั้งขึ้นใหม่ ใช้ปัจจัยขนาดและเศรษฐกิจ ชาติพันธุ์หลัก และประวัติความเป็นมาของชุมชนมาพิจารณาร่วมกันเพื่อเลือกรูปทรงหรือรักษาลักษณะเฉพาะของวิหารในจังหวัดพะเยาอย่างเหมาะสม 2) การซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์วิหารที่ยังใช้งานได้หรือเป็นวิหารในจังหวัดพะเยาดั้งเดิมที่ควรอนุรักษ์ทำโดยระบุลักษณะเฉพาะวิหารในจังหวัดพะเยาที่ควรสงวนไว้ แล้วเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์ตามการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม 3 วิธี ได้แก่ การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ 3) การสร้างวิหารหลังใหม่แทนหลังเดิมที่หมดสภาพ ใช้รูปแบบวิหารเดิม ปัจจัยขนาดและเศรษฐกิจของชุมชน และการใช้งานและความนิยมในรูปแบบวิหารที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยมาพิจารณาร่วมกัน ผลอาจได้วิหารใหม่รูปแบบเหมือนวิหารเดิมที่ใช้เทคนิคและวัสดุแบบเดิมหรือสมัยใหม่ในกรณีวิหารเดิมเป็นวิหารในจังหวัดพะเยาดั้งเดิม หรืออาจได้วิหารใหม่ที่พัฒนาจากรูปแบบวิหารเดิมตามปัจจัยทางสังคมของชุมชนในกรณีวิหารเดิมมีลักษณะเฉพาะวิหารในจังหวัดพะเยาอยู่น้อย

งานวิจัยในครั้งนี้นอกจากตรวจสอบยืนยันองค์ความรู้เดิมจากงานวิจัยที่ผ่านมา ยังก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวิหารในจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิหารล้านนาเฉพาะถิ่นอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ในเชิงลึกในการศึกษาวิหารล้านนาในระดับภูมิภาคต่อไป

Thesis Title	Patterns of Vihara in Phayao Province
Author	Mr. Suthee Mekboonsonglap
Degree	Master of Architecture (Architecture)
Thesis Advisor	Asst.Prof. Dr. Rawiwan Oranratmanee

ABSTRACT

Vihara in Phayao province is a local Lanna style vihara that densely distribute in the area of Phayao's culture. The importance of the study is the inherit of local culture that used to be the rising kingdom and be a part of independently development in arts and cultures. After the Phayao dynasty was conquered by many kingdoms including Lanna, Sukhothai and Rattana Kosin, there have been influences to the characteristics of architecture including vihara in Phayao province. Presently, Phayao people do not perceive their own identity and root of pattern of vihara in Phayao province from the past originated from ancestor's wisdom.

The thesis aims at studying vihara in Phayao province in field of architecture and history. There are two objectives of the study. First, to study types, characteristics, development and the factors influencing viharas in Phayao province. Second, to provide guidelines for conservation and promote the identities of vihara in Phayao province. The conceptual frameworks are cultural changes, anthropology of architecture and architecture conservation. Based on a qualitative research, this study began by a pilot survey of total 367 viharas in Phayao province as set in the time criteria of this study. From the survey of 367 viharas, 355 viharas were according to the characteristics of Phayao viharas set in criteria. After screening and grouping similarities based on the criteria, 19 viharas were investigated in depth. The findings from which were synthesized with those found from a pilot survey. The in-depth interviews were conducted with key informants including head of monks, craftsmen, temple liaisons, prayers and villagers.

There are three findings from analysis. First, viharas in Phayao province have 8 types : 1) one-gable type, 2) two-gable type, 3) three-gable type, 4) four-gable type, 5) five-gable type, 6) a gable and wing roof around (Sala type), 7) terrace around type and 8) double-storey type.

Second, the identical characteristics of vihara in Phayao province are provided into four categories : 1) In terms of shape, size and proportion, it was found that viharas in Phayao

province tend to have lower basement with lower slope roof making overall shape small, human-scaled and expensive. The size and proportion relate to community size. 2) In terms of planning and uses, Phayao viharas usually have simple rectangular plan, having 1 or 3 front doors, with a door in middle of north wall, and no void on walls of last room but sometimes may have a door or small window at south wall of this last room. 3) In terms of construction techniques and materials, the viharas have straight ceiling in the central bay thus roof structure or “Ma tang mai” is hidden. Roof tiles are normally wooden shingles or local terra cotta roof tiles. 4) For elements of architecture, there are several elements as outlined in the chapter.

Third, the factors of Phayao vihara pattern development are sizes and economy of community, political influences, ethnicity, conservation leader, change of lifeways and imitation of styles from adjacent cultures.

The synthesis of study are the ways of conservation and promote identities in three levels. First, the new temple construction should consider the size, economy, ethnicity and community history to choose appropriate type of vihara and preserve Vihara in Phayao province identities. Second, the maintenance of present vihara and model of Vihara in Phayao province should be based on vihara in Phayao province identity. Third, the re-built of new vihara should consider in the Phayao pattern, community size and economy, change of uses and the popular styles of vihara.

The thesis contributes to the knowledge of Phayao vihara rarely addressed in the past studies. It can be a model for the study of Lanna vihara in order to link the in-depth knowledge for regional study in the future.